

Ekonomická globalizácia

Globalizácia je mnohorozmerným javom. Nie je možné chápať ju len v zúženom ekonomickom zmysle, aj keď faktom ostáva, že globalizáciu uviedol do nášho života medzinárodný obchod. Medzinárodný menový fond **definuje ekonomickú globalizáciu** ako rastúcu ekonomickú závislosť krajín vo svetovom meradle, v dôsledku rastúceho objemu a druhov cezhraničných transakcií tovaru a služieb a tokov medzinárodného kapitálu. Podľa OECD ide o proces, v dôsledku ktorého sa trhy a výroba v rozličných krajinách stávajú na sebe vzájomne čoraz závislejšími vďaka dynamike obchodu s tovarom a službami a mobilite kapitálu a technológií. Ekonomická a obchodná globalizácia je teda procesom, v ktorom sa národné trhy a ekonomiky postupne otvárajú konkurencii, kapitálu, technológii a informáciám. V rámci vývoja svetovej ekonomiky sa do relatívne nedávnych období prevažná časť výroby a služieb koncentrovala vo vnútri jednotlivých štátov. Postupne sa národné ekonomiky (najmä vyspelých krajín) začali stále viac zapájať do medzinárodného systému produkcie, rozdeľovania a výmeny tovarov a služieb. Etapu internacionalizácie svetového hospodárstva vystriedala etapa ekonomickej globalizácie, o ktorej niektorí autori konštatujú, že je jej priamym pokračovaním. Ekonomická globalizácia prekonáva hranice štátov, ktoré už nehrajú úlohu mantinelov, v ktorých je transformačný proces uzavretý. Vytvára sa globálny, funkčne integrovaný systém geograficky rozptýlených ekonomických aktivít. Dochádza k vytváraniu nadnárodných inštitúcií, ktoré proces ekonomickej globalizácie vo významnej miere ovplyvňujú.

Skúmanie ekonomickej globalizácie sa spravidla realizuje v niekoľkých rovinách: *priestorovej* (vznik a vývoj medzinárodných ekonomických zoskupení, ako sú napr. NAFTA, APEC, EÚ, a pod.), *procesnej* (vývojové trendy v medzinárodnom obchode, medzinárodnom pohybe výrobných faktorov a vedecko-technických poznatkov), *štruktúrnej* (vzájomné prerastanie ekonomických, politických, legislatívnych, sociálnych, kultúrnych procesov), *inštitucionálnej* (vznik a pôsobenie globálnych inštitúcií akými sú Svetová banka, Medzinárodný menový fond, Svetová obchodná organizácia, a pod.), *informačnej* (tvorba, vyhľadávanie, využívanie a transfer poznatkov ako zdroja informačnej moci). V kontexte kritiky globalizačných procesov je potrebné poznamenať, že ekonomická globalizácia je objektívnym produktom doterajšieho ekonomického a spoločenského vývoja. Medzi jej pozitíva patrí to, že prináša podnety pre ekonomický a spoločenský rozvoj, avšak nie v rovnakej miere pre každú ekonomiku, resp. ekonomický subjekt. Najviac získavajú v procese globalizácie tie ekonomické subjekty, ktoré dokážu najlepšie využiť konkurenčné prostredie, ktoré tento proces vytvára.

Vzájomná ekonomická spolupráca krajín vyúsťuje do ekonomickej **interdependencie**. Podstatou ekonomickej interdependencie je vzájomná závislosť štátov v niekoľkých rovinách: *štruktúrnej* (sektorové štruktúry vzájomne závislých ekonomík), *závislosť od vonkajších oštrasov* (impulzy spôsobujúce globálne hospodárske krízy), *závislosť cieľov hospodárskej politiky*, *interdependencia politiky*.

Ďalším dôsledkom postupujúcej medzinárodnej deľby práce je medzinárodná ekonomická integrácia.

Medzinárodná ekonomická integrácia

Medzinárodnú ekonomickú integráciu môžeme *definovať ako proces* postupného prepájania, prispôsobovania a zblížovania jednotlivých národných ekonomík, ich ekonomických štruktúr, ako proces prehlbovania závislosti medzi nimi a postupnej transformácie národných ekonomických štruktúr na novú ekonomickú štruktúru vznikajúceho regionálneho komplexu. Ide pritom o regulovaný proces, založený na vedomej činnosti subjektov pri formovaní a regulovaní ekonomických vzťahov, ktorý je podmienený určitým stupňom ekonomickej vyspelosti a deľby práce, medzinárodnej špecializácie a kooperácie. Národné reprodukčné procesy sa v rámci integračných procesov prepájajú do nových komplexov, pričom sa dosahujú ekonomické efekty v podobe rastu produktivity výrobných faktorov, úspor z rozsahu, zníženia nákladov na obeh, a pod. Na *mikroúrovni* sa integračné procesy uskutočňujú medzi jednotlivými podnikateľskými subjektmi (firmami, bankami, poisťovňami, a pod.), resp. medzi skupinami týchto subjektov. *Makrointegrácia* zahŕňa procesy spojené s odstraňovaním bariér limitujúcich vzájomné obchodné a iné ekonomické vzťahy medzi krajinami (clá, dovozné kvóty, a pod.), čím dochádza k spájaniu inak oddelených národných trhov.

Rozlišujeme niekoľko **stupňov medzinárodnej ekonomickej integrácie** na makroúrovni: *pásma voľného obchodu* (v ktorom zúčastnené krajiny odstraňujú bariéry vzájomného obchodu, rušia clá a kvantitatívne obmedzenia na trhoch výrobkov a služieb), *colnú úniu* (oproti pásma voľného obchodu sa navyše určuje spoločná colná, resp. zahranično-obchodná politika voči nečlenským krajinám), *spoločný trh* (okrem zrušenia obchodných reštrikcií zahŕňa zrušenie obmedzení pohybu výrobných faktorov, čiže umožňuje voľný pohyb tovarov a služieb, kapitálu a pracovnej sily), *hospodársku úniu* (okrem opatrení korešpondujúcich so spoločným trhom dochádza k harmonizácii hospodárskych politík členských krajín), *menovú úniu* (zahŕňajúcu navyše spoločnú menu, jednotné pravidlá peňažného obehu a spoločnú monetárnu politiku), *politickú úniu* (rozširujúcu svoje aktivity i do sféry zahraničnej, bezpečnostnej, obrannej a vnútornej politiky, vytvárajúcu spoločné nadnárodné riadiace orgány a existujúcu vo forme federácie, resp. konfederácie). Prechod k vyššej forme medzinárodnej ekonomickej integrácie je pritom spravidla motivovaný nielen politickými procesmi, ale i relatívnou labilitou nižších integračných foriem.

Formy medzinárodných ekonomických vzťahov

Pojem medzinárodné ekonomické vzťahy zahŕňa vzťahy ekonomického charakteru medzi rôznymi krajinami alebo skupinami krajín, resp. ekonomickými spoločenstvami. Tendencia k zmedzinárodňovaniu ekonomických aktivít postupne nadobúda čoraz rozmanitejšie podoby a **formy**, pričom sa postupne mení intenzita akou táto tendencia zasahuje jednotlivé časti sveta. Historicky prvotnou formou sú medzinárodné tovarové vzťahy, ktoré sa sformovali na základe medzinárodnej deľby práce. Ide o **medzinárodný pohyb tovarov**, resp. výsledkov

výroby – produkcie medzi krajinami. *Dôvodom vzniku a rozvoja* tejto formy vzťahov je jednak skutočnosť, že jednotlivé krajiny sú rôzne vybavené prírodnými zdrojmi a ostatnými výrobnými faktormi, dôležitým motívom (zvlášť v prípade menších krajín) však je i snaha o využitie rastúcich výnosov z rozsahu, resp. klesajúcich nákladov veľkovýroby. V neposlednom rade sú motívom i požiadavky spotrebiteľov, nakoľko výrobcovia v jednotlivých krajinách sú špecializovaní, no spotrebitelia viac-menej univerzálni. **Medzinárodný pohyb služieb** ako forma medzinárodných ekonomických vzťahov zaznamenáva od 80. rokov minulého storočia signifikantný nárast. Zahŕňa služby, ktoré na domácom trhu poskytujú zahraničné subjekty (napr. cestovný ruch, činnosť zastupiteľstiev), služby priamo dovážané, resp. vyvážené cez hranice krajiny (napr. letecká a námorná preprava) a služby poskytované zahraničnými pobočkami a filiálkami (napr. bankové služby, služby tlačových agentúr). **Medzinárodný pohyb kapitálu** ako forma medzinárodných ekonomických vzťahov zahŕňa presun určitej hodnoty z jednej krajiny do druhej s cieľom, aby prinášala výnos. Vývoz kapitálu sa pritom uskutočňuje z krajín s relatívne nižšou marginálnou produktivitou kapitálu do krajín, kde je táto produktivita vyššia, čo je dôležitým motívom pohybu predovšetkým *súkromného kapitálu*. Medzinárodný pohyb *štátneho, resp. verejného kapitálu* nemusí nutne sledovať bezprostredné zhodnocovacie ciele, často je jeho úlohou skôr vytváranie vhodných podmienok pre nasledujúci vývoz súkromného kapitálu. Pohyb *medzinárodného kapitálu*, poskytovaného medzinárodnými finančnými inštitúciami, akými sú Medzinárodný menový fond a Svetová banka, predstavuje vzhľadom na charakter kapitálových zdrojov špecifický variant medzinárodného pohybu verejného kapitálu. **Medzinárodný pohyb vedecko-technických poznatkov** zahŕňa technologické transfery, transfery vzoriek, obchodných známkov a priemyselných vzorov, poskytovanie služieb technického charakteru a zabezpečovanie priemyselného výskumu a vývoja. Rozsah legálneho medzinárodného pohybu vedecko-technických poznatkov zachytáva technologická platobná bilancia. **Medzinárodný pohyb pracovných síl** zahŕňa predovšetkým ekonomicky motivovanú migráciu obyvateľstva z emigračného štátu do imigračného štátu, v ktorom sa pracovná sila využíva. Na rozdiel od ostatných foriem medzinárodných ekonomických vzťahov nevedie k vytvoreniu jednotného svetového trhu práce a k svetovej cene práce. Rozdiely v cene práce na jednotlivých národných trhoch práce sú významným motívom migrácie pracovných síl. **Medzinárodné menové vzťahy** vymedzujeme ako systém peňažných prepojení medzi subjektmi medzinárodného menového systému, zahŕňajúceho systém výmenných kurzov mien, prostredníctvom ktorých dochádza k realizácii peňažných pohybov na nadnárodnej úrovni.

Platobná bilancia

Objemy tokov a vývoj jednotlivých foriem medzinárodných ekonomických vzťahov zachytáva platobná bilancia. Ide o sústavu účtov, ktoré zachytávajú všetky transakcie medzi tuzemskom a celým jeho zahraničím, ako aj všetky zmeny pohľadávok a záväzkov tuzemska

voči zahraničiu, pričom vykazuje rozdiel medzi peňažnými príjmami a peňažnými výdavkami krajiny za referenčné obdobie, spravidla za kalendárny rok. Tvorí ju:

- *bežný účet* – zachytáva platby za tovary (obchodná bilancia), služby (bilancia služieb), zisky, mzdy, dary plynúce cez hranice krajiny, a pod.;
- *kapitálový účet* – zachytáva dovoz a vývoz kapitálu;
- *devízová bilancia* – zachytáva zmenu rezerv v zahraničnej mene (finančné prostriedky zložené v bankách v cudzej mene).

Rozdiel medzi peňažnými príjmami a výdavkami krajiny sa nazýva saldo platobnej bilancie, na základe ktorého rozoznávame:

- *aktívnu platobnú bilanciu* – suma peňažných príjmov krajiny zo zahraničia je vyššia ako suma peňažných výdavkov plynúcich do zahraničia. Aktívne saldo platobnej bilancie znamená, že devízové príjmy prevyšujú devízové výdavky a narastajú devízové rezervy krajiny;
- *pasívnu platobnú bilanciu* – suma peňažných výdavkov plynúcich do zahraničia je vyššia ako suma peňažných príjmov krajiny zo zahraničia. Pasívne saldo platobnej bilancie (resp. deficit platobnej bilancie) znamená, že devízové príjmy krajiny sú menšie ako jej devízové výdavky a rozdiel sa vyrovná z devízových rezerv krajiny;
- *vyrovnanú platobnú bilanciu* – suma peňažných príjmov krajiny zo zahraničia sa rovná sume peňažných výdavkov plynúcich do zahraničia. Ak dovoz tovarov a služieb prevyšuje ich vývoz, pre dosiahnutie vyrovnanej platobnej bilancie je potrebné mať v krajine dostatok zahraničnej meny vo forme cenných papierov a vkladov na bankových účtoch.

Platobnú bilanciu zostavuje každý mesiac centrálna banka v kumulatívnej forme. Po vstupe Slovenska do Európskej menovej únie (EMÚ) devízové operácie a devízové rezervy spravuje Európska centrálna banka. Národná banka Slovenska spolupracuje pri riadení devízových rezerv a podieľa sa na rozhodovaní o spoločnej monetárnej politike EMÚ.